

Мікола Пашкевіч

...мы на Сотнікавых вихоўваем вучняў,
але Рыбакі ў жыцці “перамагаюць”...

Дыялог з Васілём Быкавым

Назваю гэты матэрыял дыялогам. Магчыма, было б правільней аднесці яго да жанру дакументальнай эпістальнай аповесці. Бо тут зьмешчаны ў асноўным пісьмы настаўніка Сваткаўскай сярэдняй школы Мядзельскага раёну Пашкевіча Міколы Арсеневіча да Васіля Быкава. Таго самага Пашкевіча, якому прысьвечаная аповесць “Абеліск”.

Мікола Пашкевіч быў непахісным энтузіястам – прапагандыстам беларускай культуры, мовы. Адным з дзейных сродкаў гэтай прапаганды Мікола Арсеневіч лічыў правядзеньне сустрэчаў з пісьменьнікамі, паэтамі, дзеячамі культуры. Для многіх – хто знайшоў магчымасьць адгукнуцца на запрашэньні – заўсёды гасьцінна раскрываліся дзьверы Сваткаўскай школы.

Найбольш глыбокае ўражаньне на настаўнікаў і вучняў школы аказала творчасць і асоба В.Быкава. Пашкевіч лістуецца з Быкавым, ідзе віншаваньні, вядзе тэлефонныя перамовы – настойліва дабіваецца прыезду пісьменьніка ў Сваткі.

На жаль нам невядомы змест сустрэчных лістоў Быкава да Пашкевіча, іх тэлефонных размоваў. Захаваўся толькі ліст пісьменьніка ў Сваткаўскую школу, у якім ён дзеліцца ўражаннямі ад яе наведвання. А сам Пашкевіч у апошнім лісьце да Быкава з гэтай нагоды зазначаў: “... я пажартаваў, атрымаўшы ад Вас водгук, што ўжо можна і паміраць бяз страху”. Пісьмовы “жарт” аказаўся прарочым. Дыялог з В.Быкавым доўжыўся з 4 лютага 1970 г. да 5 лістапада 1971. А раньняй вясной, 15 сакавіка 1972 году, настаўніка ня стала на самым узьлёце жывецця...

Васіль ЖУК,
в.Будслаў, Мядзельскі раён.

Васіль Уладзіміравіч, добры дзень!

Дазвольце быць перад Вамі з нарсохрыстанай душой, чаго хацелася б і ўзаемнасьці.

Піша Вам незнаёмы настаўнік з-пад Нарачы, ёсьць такая вёска Сваткі. У нашай школе-дзсяцігодцы пабывалі І. Навуменка, Н. Гілевіч, Я. Семяжон, А. Лойка, М. Аўрамчык, У. Караткевіч, Р. Барадулін, Г. Бураўкін. Некаторыя з іх і неаднойчы. Як бачыце, нашы вучні бачылі жывога паэта, пісьменьніка, і таму не зусім усе абьякавыя да мастацкіх твораў, да роднай літаратуры, у прыватнасьці да Вашых творчых дасягеньняў і саміх Вас як літаратурнай велічыні з палітычнага і нацыянальнага (тут і далей падкрэсьлена М.Пашкевічам. – В.Ж.) Бельведэра. Я быў на Пленуме Саюза пісьменьнікаў БССР (тады зьяўляўся аспірантам), сякія-такія, як бачыце, ёсьць сувязі з пісьменьніцкім асяроддзем – усім гэтым хочацца выклікаць у Вас шчырасьць і дружалюбнасьць гаворкі з адказам на цікавячыя мяне і нашых вучняў з некалькімі настаўнікамі пытаньні.

Мы вырашылі абмеркаваць Вашу кнігу “Альпійская балада”, і не па кіно, а па твору. Улічваючы вучнёўскія пытаньні і, вядома, многія згадкі і непаразумеьні настаўнікаў, я і вырашыў зьвярнуцца да Вас за адказам, што “вытрымае” папера. Я разьлічваю ўзьняць гаворку ня толькі пра “Альпійскую баладу”, але і пра “Зраду”, “Трэцюю ракету”, “Жураўліны крык” – кнігу, і пра зб. “Адна ноч”, і пра аповесьць “Праклятая вышыня” (шкадую, што няма “Круглянскага мосту”). А таму і пытаньні ўзьніклі самыя разнастайныя і рознай шырыні. (....)

Р. С. У школе мне прыйшлося весці нейкі час гурток паэзіі “Маладая рунь”. Будучы ў аспірантуры ў Інстытуце літаратуры імя Я.Купалы мне пашчасьціла (*не разб.*) выдаць альманах сваіх гурткоўцаў, і дасылаю Вам яго. Пазнаёмцеся з творчасьцю нашых вучняў, іх нясьмелымі спробамі пяра. Так што на дасланыя Вам намі пытаньні мы не застанемся глухімі, не для зьнешняга этыкету напісанья яны. Вучні любяць літаратуру, разумеюць яе выснову, сёе-тое з задумаў аўтараў і г. д. Вы ж падорыце ім жывое слова, жывую думку, шчасьлівую хвіліну ў жыцьці. О, як бы хацелася ўсім нам бачыць Вас на нашай зямлі, у нашай школе! Быў бы, здаецца, самалёт-таксі – абавязкова прыслалі б за Вамі пры Вашай згодзе. А можа што атрымаецца, Васіль Уладзіміравіч? Зрабіце сьвята ў нашым калектыве, здрава любячым Вас і не багата ведаючым Вас школьнікам і настаўнікам. Ходзіць аўтобус Гродна-Мядзель, а тут не бяда, мы ад мікрасталіцы 20 км. Будзьце дабразычлівымі, калі ласка, да нас!

Душою і розумам Вашыя

вучні і настаўнікі Сваткаўскай школы.

Жыву я ў в.Гарадзішча.

4.02.1970 г.

Васіль Уладзіміравіч,

родны, блізкі, дарагі!

Здрава мы (дырэктар школы Барыс Сьцяпанавіч – матэматык, Вольга Іванаў-

на – літаратар, жонка дырэктара, які здорава рысуе і малюе!, вучні школы, хто разумее адважнасьць Вашых твораў, і я) абрадаваліся, калі прачыталі: “Як-небудзь бліжэй да лета я пастараюся прыехаць да вас...” Мы ўжо бачым Вас сярод школьнікаў вясёлым і шчырым субяседнікам альбо ўяўляем, як Вы хочаце адпачыць ад аўтографаў, ад даверлівых поглядаў вучняў з сарамлівасьцю трымаючых Вашыя кніжкі ці Вы давяраеце нам, сапраўдным беларусам! – свае таямнічыя думкі і згадкі, сваё моцна-хісткае становішча і г.д. Колькі розных думак роіцца ў галаве!

Ня ведаю чаму, толькі я Вашым словам веру да фанатычнасьці, як самому сабе. Таму так і ўзрушаны мы Вашым дакляраваньнем.

Мы радыя сустрэць і прыняць Вас у любы дзень і любой парою: зімой, вясной, летам. (...)

Надзейна спадзяемся на Ваш прыезд – гэтым я ўжо і жыву, і дыхаю. Мы пастараемся зрабіць усё магчымае, што ад нас будзе залежыць, для Вашага шчаслівага прыезду і ўдзячнага вяртаньня дадому. А пакуль што прыміце ўпэўненьне ў нашай сардэчнай павазе з пажаданьнем у гэтую сьвяточную ўрачыстасьць без банальных словаў: ад душы і зямнога па-зямному Вам шчасьця на гонях роднай літаратуры!

Кажуць, што Аляксандр Трыфанавіч не рэдактар часопіса, ці праўда? Дзе ён і кім ён? У мяне ёсьць “Новый мир” №5, 1968 г. Гегель пісаў, што ўсё прыгожае раней гіне. Гэта, мусіць аб’ектыўная ісьціна.

Усяго найлепшага Вам ад усіх школьнікаў і настаўнікаў.

Мікола.

18.11.70 г.

Васіль Уладзіміравіч,
добры дзень!

(...) У папярэднім лісьце я пісаў, што лепш за ўсё Вам прыбыць да нас недзе ў сярэдзіне мая, бо там, калі пазней, вучні прыбліжаюцца да экзаменаў, і ў канцы месяца надта хістка час, а ўсяк можа быць, можа па якіх-небудзь прычынах, і незалежных ад нас, сустрэча адбыцца ня зможа, тады прапала ўся псіхалагічная падрыхтоўка... Васіль Уладзіміравіч, я чакаю ад Вас паведамленьня. Больш дзесьці вучняў падпісаліся на БелСЭ, што аб нечым гаворыць. Зараз гартаюць першы том. У мядзельскай кнігарні мне адмовілі падпіску, спаслаўшыся на ўжо яе закрытасьць, то я ў Менску падпісаў з выкупам I тома. Менск даў адпаведную працоску Мядзельскім кнігаркам, то зараз і тут ёсьць падпіска без абмежаваньня. Я аказаўся нядобрым. Толькі іх злосьць мне ня страшна. Тут самі прыгадваюцца словы Пушкіна: “Мой друг, отчизне посвятим души прекрасные порывы”. Неяк гавару я з Вамі як з добрым знаёмым. Можа, крыху і нядобра, але...

Чакаю ад Вас ліста.

З прывітаньнем Мікола Пашкевіч.

18. 03.70 г.

З дзёньніка М.Пашкевіча: “У панядзелак, 6 красавіка, па тэлефоне размаўляў з Васілём Уладзіміравічам Быкавым. Ён паабяцаў прыехаць недзе да 20 мая і некага з сабой прыхваціць.

Голас яго звонкі, чысты, адважны, моцны, бадзёры. Кожнае слова спружыніць, падскоквае, пругкае, радаснае. Мне ён уяўляецца з размовы жыцьцярадасным, жыцьцялюбом, шчасьліўцам, задаволеным усім і ўсімі.”

Добры дзень!

Васіль Уладзіміравіч, я тады нейк аж падразгубіўся, калі гаварыў з Вамі па тэлефоне. Не спытаў, на каго Вы прыкладна разьлічваеце, калі гаварылі, што, можа,

яшчэ падхваціце каго-небудзь з сабою. Мне б варта было ведаць, хто іменна, на каго прыкладна разьлічваць. Буду адкрыты бяз лішняй сьціпласьці. Таму другому, хто згодзіцца ехаць з Вамі да нас, будзе сумнавата без ягоных зборнікаў. Не сакрэт, што Вашых, спадзяюся, хопіць. Поблізныя кнігарні ўжо перагавораны і дамоўлены наконт Вашых кніжак і два магазіны (у мяне з імі закадычнае сяброўства, у адным з іх нават працуе мая былая вучаніца!) у Менску, з кім таксама наладжана ці, лепш сказаць, дадзена ім заданьне перавярнуць усе кнігі на базе, каб задаволіць мой заказ. Зборнікаў 50–70 будзе абавязкова. Дык Вашаму напарніку будзе сумнавата сядзець бяз “працы”. Але і гэта ня страшна. Умэнт на матацыклах вучні абягучь недалёкі кнігарні і неяк будзе. Бясспрэчна, што хоць бы за дзень ці два да прыезду ведаць Вашага калегу – нам было б лягчэй.

Ня думайце, калі ласка, Васіль Уладзіміравіч, што гэта мы так выдыгаем перад Вамі. Зусім не. Безумоўна, што Вы так ці інакш прынесяце ў школу сьвята, але ж ці нам не ўпершыню сустракаць пажаданых гасьцей? Не ўпершыню. І кніжкі аўтараў з прыемнасьцю разьбіраюцца вучнямі, настаўнікамі, нават вяскоўцамі. Радасна заўважаць, што пасьля прыезду І. Навуменкі і Н. Гілевіча – яны першымі завіталі да нас! – калгасьнікі, ідучы на працу, неслі пад пахамі іх зборнікі. Гэта, ведаецца, нават і мне прыемна. Так што ня думайце, што залішня сьвяточнасьць рыхтуецца з нашага боку. А каму, скажыце, не прыемна атрымаць аўтограф!? Нават кіраўніцтва калгаса цікавіцца падобнымі сустрэчамі. Яны, маю на ўвазе старшыню, яго намесьніка, выпісалі БелСЭ, атрымоўваюць “Польмя”, цікавяцца родным словам, дасягненьнямі культуры, навінкамі літаратуры (...). Так што гэта не сентыментальны апалагетызм, а ўлітая ў кроў павага, разумная шчырасць, сапраўдная, ісьцінная любоў (...).

Настрою ў працы!

З прывітаньнем Мікола Пашкевіч.

9. 04. 70 г.

Дарагі Васіль Уладзіміравіч!

Няўжо такі вірлівы пачатак узбуджэньня радасьці і прыемнасьці закончыцца незразумелым расчараваньнем? Як ня хочацца згаджацца з розумам, з набліжэньнем апошніх хвілінаў надзеяў і спадзяваньняў, з тым, што Вы панапраўду не завітаеце да нас. Страшэнна ня хочацца верыць. Мне вельмі непрыемна: такая сьмелая і ўзнёслая рэклама, запэўніваньне вучняў у нечым бажэсьцьвенным і раптам... Браток ты мой (прабачце за такую форму звароту), мне сур’ёзна хацелася б пагаварыць з адценьнем смутку і надзеяў. (...)

Мне хочацца аднаго: зразумейце мяне. І просьба адна: дайце катэгарычны і надзейны адказ. Прыедзеце – дата, не прыедзеце... ну што ж, нідзе ня дзенешся, прыйдзецца згадзіцца. Вучні – дзеці. Яны ўсё пакуль што прымаюць за чыстую манету. Іх можна скіраваць у любы бок, яны павераць. Розумам ім можна даказаць, але паспрабуй пераканаць іх пачуцьці, іх чаканьне і спадзяваньне. Шчыра скажу, не бяруся, бо наўрад ці хто змог зрабіць падобны паварот са мною. Праўда, час зробіць сваю справу. Ды з цягам часу можа зьмяніцца якасьць прадмету ў любы бок.

Карацей кажучы, Васіль Уладзіміравіч, за Вамі апошнія слова. Да пісьма, да сустрэчы.

Паважаючыя Вас школьнікі і яшчэ сёй-той з добрымі пажаданьнямі ад імя ўсіх дабразычліўцаў

Мікола.

5.06.70 г.

Васіль Уладзіміравіч,

родны, блізкі, дарагі! – як у свой час пра бацьку пісаў П.Трус. Безумоўна, Вы мне ня бацька, можна падумаць. Няхай думаюць некаторыя як хочуць, толькі мне

было да незразумелага здзіўлення балюча, што патым перайшло ў падсвядомую крыўду на Вас і па сёння я ня ўсё разумею, калі, праглядаючы часопіс “Новый мир”, убачыў: “Сотников” В.Быков” і бяз подпісу, без заўсёдняшняга “перевел на русский язык автор” ці “авторизованный перевод”. Няўжо, думаю, ён стаў рускім пісьменьнікам, няўжо, думаю, жыцьцё зрабіла такую брыдкую справу, як некалі М.В.Гогаль лічыўся ды і лічыцца рускім класікам, хаця ўсе абрады, павер’і, традыцыі ўзнаўляліся ўкраінскія. Здзіўлена мы перакінуліся словам на гэтую тэму некалі з Паўлінай Вікенцьеўнай Мядзёлка. Само сабою ўзьнікае пытаньне: тут памылка друку ці гэта нічога ня значыць, або... як гэта зразумець? Мне б, шчыра кажучы, не хацелася б зьбядняць нацыянальныя скарбы. Ня толькі зайздросна, але і зайздросьліва становіцца падчас, калі паслухаеш сваіх калегаў украінцаў, літоўцаў, латышоў, што і як у іх робіцца. Там на роднай мове вядзецца выкладаньне ў ВНУ нават. У нас жа ёсьць нейчая недаробка. І мы па сваёй блізарукасьці часта звальваем непасільную (*нрзб.*) на паэтаў, пісьменьнікаў. Са словам Танка, Броўкі, Крапівы няўжо б не лічыліся?.. Другі ж твой голас даказвае адваротнае: ат, усё ідзе на збліжэньне, на зьліцьцё з блізкай рускай мовай, дык няхай гэты працэс і знаходзіць сваю практыку ў штодзённым жыцьці. У апошнім нумары “ЛіМа” Леанід Прокша адклікнуўся на аповесьць “Сотнікаў” артыкулам “Праўда партызана Сотнікава”. Рэцэнзія я пакуль што не чытаў, цяплю, пакуль не прачытаю аповесьць сам. Толькі ж вельмі добры загаловак, хочацца думаць, што ня дрэнны і змест. (...) Пакуль не скажу слова ўдзячнасьці, не прачытаўшы сам гэтай рэчы, не зрабіўшы свой вывад, ня даўшы свайго заключэньня. Толькі ўжо потым цікава даведацца і іншых думку пра адну і тую ж рэч. Тое, што Вы друкуецеся на рускай мове, на польскай, нямецкай, францускай і іншых радуе мяне і прыдае гонару Вам. Гэта ж мы, беларусы! выходзім на ўсясьветную арэну. Па прызнаньню аднаго польскага майго сябра, мацнейшага ў ваеннай тэме пісьменьніка за Васіля Быкава няма сёння і ў рускай літаратуры. Бясспрэчна, прыемна, вітальна, здрава.

Ліст тэлеграмай сьцісласьці ад Вас атрымаў. Разумею, чаму Вы не завіталі да нас. З хваробай не паспрачаешся. Ну што ж, надзейна спадзяюся на верасень, кастрычнік месяцы, што нічога Вам ня зможа памяшаць апрадмеціць дакладраванае слова. Можна б нават з кім яшчэ. Чакаю паведамленьня і хісткай даты, бо на цвёрдую дату боязна разьлічваць. Жыцьцё чалавека не ідзе тым шляхам, які яму пракладаюць тэарэтыкі, заканадаўцы, шаманы.

Шкада аднаго: няма прошлых дзесяцікласнікаў, якія дужа цікавіліся Вамі і як пісьменьнікам, і як чалавекам. Але нічога, галоўнае – быць Вам у нас. Толькі ўжо, калі ласка, надзейна скажыце, калі будзеце ехаць, з кім будзе такое жаданьне і магчымасьць, і чым, каб мне тут можна падрыхтаваць машыну ў Мядзела ці ў Маладзечна. Чакаю ліста. Да спатканьня.

Душой і розумам Ваш
Мікола.

6.09.70 г.

Добры дзень!

Вы знаеце, Васіль Уладзіміравіч, у мяне ўсё перамяшалася: крыўда і непаразуменьне з павагай і дабразычлівасьцю да Вас, злосьць і абурэньне змяняліся са шчырасьцю і вялікаснасьцю адносінаў да Вас, адным словам, пачуцьці зьліталіся з розумам адносна Вас як чалавека і як пісьменьніка. Хочацца крычаць, грубіць, ламаць, крышыць, каб супакоіць пачуцьці, а потым розум разважае сьцішана, паслядоўна, памяркоўна. Нехта ўва мне лае В. Ул., ну няўжо ў яго няма сумленьня, ну няўжо ён словы так лёгка кідае на вецер. Гэта ж столькі чакаць, абнадзейваць школьны калектыў, псіхалагічна рыхтаваць сябе і вучняў, і няма ні адказу, ні

сустрэчы. Няўжо В.Ул. ня можа ўважыць маёй і нашай любові, няўжо не кранае яго сардэчных струнаў нашая шчырасьць просьбы? Розум жа, або другі ўва мне Я, адваротна першаму майму Я, расшыфроўвае гэтае становішча па-другому. Калі б сэрца у В. Ул. было мяккае і сентыментальнае, то даўно магло б яно разваліцца на часткі, магло б перастаць існаваць. Час на паездкі ў Вас, бяспрэчна, агранічаны, многа часу ўходзіць на напісаньне, на пераклад, а на надрукаваньне! Да гэтага ёсьць справы службовыя, сямейныя, грамадскія. Плюс к гэтаму шырокая перапіска, хіба можна ўсё пералічыць. Калі К. Маркс пісаў, што яго ўяўленьне аб шчасці – барацьба, то для Вас яно, гэтае слова, зьяўляецца ў разгорнутым выглядзе. І мне думаецца, што найбольшая барацьба ў Вас праяўляецца ў паказе праўды гісторыі. Жыцьцёвая праўда, праўда веку, часу, праўда дня раствараецца ў надзённых дробязях, што падчас яе цяжка вызначыць, цяжка акрэсьліць, цяжка паказаць. І толькі з бэльведэра будучыні і з пэўнай адлегласьці часу ярка і акрэсьлена вырысоўваецца кожная сучаснасьць. Так у Вас ваенная сучаснасьць набірае сілу праўды з вышыні і адлегласьці 25 гадоў мірнага жыцьця. Так ва мне змагаюцца два галасы: голас пачуцьцяў і голас розуму. Можна больш было б прывесці аргументаў, доказаў, спрэчных пытаньняў, узымаемых праблемаў, толькі ўсяго не зафіксуеш пярком, як ліхаманкава адны думкі замяняюцца другімі.

Пакуль пісаў гэтыя супярэчлівыя радкі, настрой спаў, увайшоў у свае берагі. Таму хочацца некалькі словаў сказаць пра аповесьць “Сотнікаў”. Такія рэчы ападна чытаць, бо пасля іх прыходзіцца тэрмінова бегчы ў аптэку. Сотнікаў, бяспрэчна, герой! маладзец! Ні ў кога з крытыкаў і чытачоў не выклікае сумненьня душэўны гераізм Сотнікава. І калі падумаць, то такія якасьці характару нараджаюцца, што і пацьвярджаецца аповесьцю, для чаго і зроблены ракурс з маленства Сотнікава (прыгадаем выпадак з маўзерам). Тут, відаць, і другую мэту меў на ўвазе аўтар, каб лепш адцяніць характар душы Сотнікава. Таму для параўнаньня характараў часоў іх маленства апісваецца выпадак з Рыбаком, воз якога занурьў у абрыў, у выніку чаго зламала руку малышка, а ён зьбег, нягледзячы ані на што. А як брыдка выглядае Рыбак у эпізодзе, калі яны ляжалі пад страхом ў Дзёмчыхі, калі Стась лягнуў затворам аўтамата, каб прастрэчыць пакульце, то Рыбак думае, няхай бы лепш паказаўся Сотнікаў, ён усё роўна хворы, ранены. І няхай бы Рыбак пасля гэтага рабіў і дабро (хача на гераічны ўчынак нават у думках ён ня здатны, няхай ён, Рыбак, не займаецца салодкім самападманам, думаючы, што ён адпомсьціць немцам, толькі б застаўся жыць), то усё роўна агіда да яго не пралала б. Ён паказаны роўна напрацягу ўсяго апавяданьня, ад простага запытаньня, чаму Сотнікаў ня змог здабыць сабе лепшай вопраткі, і да апошніх яго хвілінаў здрадніцтва, калі Сотнікаў дапамог яму пагутарыць з начальнікам паліцыі, што і зрабіла яго жывым трупам, ад чаго ён і намерваўся павесіцца ў туалете. Ён роўна праведзены псіхалагічна. Таму наша настаўніца Вольга Іванаўна, жонка дырэктара, выказалася, што тут Васіль Быкаў супадае з Дастаеўскім у псіхалагізме, другія параўноўваюць Вас з К. Чорным, а я ў гаворцы аднёс Вас да Л. Талстога па ўзьнятай праблематыцы і сіле мастацкага яе вырашэньня. Вы ў рэмарцы заўважаеце, што Рыбак ня мог узняцца да крытэрыя этыкі, якім вымяраецца сапраўдны чалавек, меркай якога – Сотнікаў, што Рыбак ня мог узняцца толькі таму, што мала прачытаў сапраўдных, вартых увагі кніг. Дык ці граматынасьць робіць чалавека героем? У другім месцы Вы вяртаецеся ў маленства абоіх, якія тады яшчэ мала ці ў аднолькавай ступені прачыталі кніг, а ўжо зусім па-рознаму адносяцца да сваіх учынкаў. Мне спадабалася думка наконт лёсу, якую Вы прыпісваеце Рыбаку. Толькі што ўчора ў нашай школе выступала Анна Арга, якая дэманстравала псіхалагічныя вопыты. Яна чытала мысьлі чалавека і без ніякіх там падзелак. Чытала нават на адлегласьці. У канцы яе вы-ступленьня, калі ўжо зьбіралася ад’язджаць, мне давалося задаць некалькі пытаньняў. Яна адстойвае пункт погляду, што мысьлі, думкі перадаюцца на адлегласьці, могуць

утрымлівацца на паперы і доўгі час, бясконцы час захоўвацца на тым ці іншым прадмеце. Гэтую думку стараецца правесці і В. К. Зайцаў, канд. філ. навук, які працуе ў Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы пры АН БССР. Зайцаў В. К. (у мяне ёсць яго даклад “Эвалюцыя і парапсихология человека”) навукова абгрунтоўвае думку, што некалі чалавек жыў у цесным кантакце з прыродай, разумеў яе. Людзі ў той час ведалі аднаго думкі, намеры, розныя пабуджэнні. Яны ведалі свой лёс, жылі па запраграмаванай праграме. Мне зусім невядома, знаёмы Вы ці ня з гэтымі думкамі і хлопцамі, толькі і Вы пішаце пра забытаны лёс ваеннага чалавека Рыбака, які ў жыцці ўмеў хітрыць, лёс яго вёў менавіта такой сьцяжынкай, а ня іншай. Рыбак ніколі ня мог бы быць Сотнікавым. Ён, Рыбак, наўны ідэаліст у сваіх думках помсты фашысцкай машыне, калі любым макарам застаецца жыць. Не з яго характарам, ён страшна баіцца за сваё жыццё, за сваю скуру. Няўцяям яму і тое, што калі пасылізненшы на няроўнай дарозе, на касагоры, то вельмі цяжка ўтрымацца, каб не паваліцца. А паваліўшыся, яшчэ праедзеш юзам на аздку – гэта добра, а можна і зламаць руку ці нагу, ці здрава ўдарыцца. Так і Рыбак, калі ён пасылізнуўся перад фашысцкай машынай, то – або ён будзе ёй служыць, або яна яго растружыць. А растружыць Рыбак сябе ня дасць, бо ён занадта даражыць сваёй скурай – вывад просты. Мне думаецца, што Рыбак бы не павесіўся, хоць спасло яго тое, што не было рамня – зноўку нібы Рыбак не вінаваты, што застаўся жыць, так, маўляў, склаліся абставіны. Ён бязвольны, калі ім увесь час кіруюць абставіны, а ён такіх абставінаў шукае, ён сам іх стварае, а робіцца божай авечкай, што ён тут ні пры чым. У нас заходзіла спрэчка, каму лепш жыць: Рыбаку ці Сотнікаву? Мы на Сотнікавых выхоўваем вучняў, але Рыбакі ў жыцці “перамагаюць”, застаюцца жыць, жыць, вядома, біялагічна і толькі, але ня ўсім вядома іх нутро. А кожная істота мала-вёлі разумная стараецца пакінуць існаваньне сябе ў кім-небудзь іншым. Вось і прыходзіцца ў жыцці змагацца Сотнікавым з Рыбакамі. Тры рэцэнзій на Вашую аповесьць “Сотнікаў” у “ЛіМе”, “Лит. газете”, “Лит. России” (я выпісваю гэтыя газеты і зьберагаю рэцэнзій) мы прачыталі (хто чытаў аповесьць “Сотнікаў”). Цікава прасачыць ход думак у пабочнага, староньяга чалавека. Водзвы ўсіх добрыя, харошыя.

Зараз, Васіль Уладзіміравіч, дайце мне любы адказ: прыедзеце ці не прыедзеце да нас у школу. Я Вам дасылаў ліст у верасьні гэтага года, хіба Вы яго не атрымалі. Дык мне хочацца ведаць канкрэтна, каб ужо ведаць як гаварыць з вучнямі. Увесь час ім абяцаю і абяцаю, дык жа ж і ў мяне ёсць нейкі аўтарытэт, лепш тады не гаварыць, не абяцаць. Зразумейце Вы мяне правільна, я не са злосьцю гавару, мне вельмі і вельмі хочацца бачыць Вас у сваёй школе. Ніякай урачыстасці і пышнасьці ня будзе, проста, сьціпла абыдземся, па магчымасці, у звужанай сябрыне калі толькі, ды і абавязкова пасядзім за сталом. Зрэшты, ня ў гэтым справа. Ну, калі ласка, зразумейце мяне. З павагай і пажаданьнямі далейшых посьпехаў

Мікола.

26.09.70 г.

Дарагі Васіль Уладзіміравіч!

Калі шчыра і нараспашку, дык скажу, што папярэдняе пісьмо я апускаў у паштовую скрынку з “выражэньем надзежды і муки”. Дадам яшчэ і тое, што я чытаў яго мне надта блізкім калегам. Адны спакойна і станоўча адзываліся аб ім, пісьме, а Вольга Іванаўна выказала апасеньне, што як бы зусім Васіль Быкаў не адмовіўся ад цябе. Я задумаўся, а можа і сапраўды я глупства раблю?..

Але *так* я растлумачыў калежанцы, што я не апалагет Васіля Быкава, няхай ён гэта ведае. Тое, што ён велізарны майстар слова, ён ведае і сам, ня мне яго паднімаць на п’едэстал славы, а тое, дзе ён “грэшны”, калі можна так сказаць, дык чаму ж не глянуць праўдзе ў вочы, ён жа ж сам да сёмага поту змагаецца з няпраўдай, з лакі-

роўкай надзённасьці прошлай ці сучаснай, ён жа ж сам пакутуе ад сваёй чэснасьці (што на душы, тое і на паперы!), ды, урэшце рэшт, яго гэта не ўпрыгожвае, калі яго недахопы, чым надзелены кожны і ўсякі нешта робячы чалавек, ды браць за нешта важнае, не заўважаць іх, ухваляць іх, то атрымаецца своеасаблівы культ, гэтым не дагодзіш сумленнаму чалавеку. Так вот мы пагаварылі з Вольгай Іванаўнай, маёй адзінай у школе дарадчыцай і з кім можна гутарнуць на любую сакрэтную тэму. Калі ж яна выказала нейкае сумненьне адносна прыпіскі к пісьму, дык я так сказаў, што з-за Васіля Быкава гатоў на ўсё, гатоў прыняць любыя пакуты бяз цені страху і з любоўю. Ён мой духоўны кумір – таму мне нічога ня страшна. Асабліва пасья душэўнага гераізму Сотнікава (...).

Ведаеце, Васіль Уладзіміравіч, я напамню Вам прошлыя пытаньні, можа дзе яны ўжо згубіліся ў Вас к гэтаму часу.

1. Ваша пісьменьніцкае крэда, чым Вы кіруецца ў мастацтве, пішучы твор?
2. Якія кнігі пра вайну Вам не падабаюцца і за што, калі не сакрэт, калі мы зразумеем гэта?
3. Каго Вы любіце са сваіх суайчыннікаў, калегаў па пяру – старэйшага і маладзейшага пакаленьня?
4. Як нараджаецца мастацкі твор, як узнікаюць сюжэты?
5. Хто паслужыў прататыпам І. Цярэшкі, Клімчанкі, Ананьева, Сотнікава, Рыбака і іншых?
6. Вашыя адносіны да сваіх герояў – дадатных і адмоўных.
7. З чаго пачынаецца Вашая праца над творам, як Вы над ім працуеце?
8. Як нарадзілася задума “Альпійскай балады”? Чаму спаслася Джулія, а не І.Цярэшка?
9. Доля аўтабіяграфічнасьці ў творах, канкрэтна.
10. Што кладзецё ў аснову твора?
11. Як праходзіць сам працэс напісаньня твора?
12. Вашая паэтычная пошта. Што Вы маглі аб гэтым сказаць?
13. Доля домыслу, фантазіі ў творы.
14. Як узнікаюць характары герояў: у цэласным, закончаным выглядзе ці ўжо потым у працэсе працы ён знаходзіць сваю закончанасьць?
15. Як жыве Ваш герой з Вамі, калі ён ступіў на старонкі аповесьці, ён Вам падначалены, ці бывае, што Вы ідзеце за героем, ён Вам не павінуецца?
16. Ці карысталіся Вы запіснай кніжкай? Ці вядзецца жыцьцёвы дзёньнік?
17. Што Вам дае першы імпульс да работы над творам, задума ахоплівае ўвесь сюжэт разам ці потым ён разгортваецца ў працэсе працы?
18. Ці карыстаецца Вы планам пры рабоце, ці мяняецца ён?
19. Ці заўсёды прататыпамі зьяўляюцца жывыя людзі?
20. Што Вы сьцьвярджаеце аповесьцю “Сотнікаў”, чаму ён бяз імені?
21. Што Вы можаце сказаць пра літаратурны працэс?.

Гэтыя пытаньні вывешаны на відным месцы ў школе, на іх вучні чакаюць адказу.

Калі Вы занадта ня супраць, у нас маецца магнітафон – запісаць адказы для школьнай фанатэкі.

Просьба асабістага характару. Мне б хацелася мець што-небудзь з чарнавікоў Вашых твораў. Ці можна тое, што можна, калі Вы іх выкідваеце ці паліце. Што-небудзь, разумеете? (...)

Адкрыюся і ў апошнім, што можна Вам ведаць: лісты Вашы і такія-сякія да Вас я зачытваю вучням, у кім я ўпэўнены. А Вашы ўсе лісты я чытаю перад урокам кожнаму класу, дзе вяду ўрокі – 8-10 кл. Вось чаму мне хочацца, каб Вы не скупіліся на словы ў пісьмах, каб крыху больш пісалі. Толькі гэта справа асабістая.

Чакаем і чакаем тэлеграмы.

Шчыры дзякуй за адказ-пісьмо. Я крыху і пабойваўся, што сапраўды, каб ім, прошлым тым пісьмом, не пакрыўдзіць Вас і зусім не зрабіць Вас глухім да нашых просьбаў, і не парваць сяброўскіх адносінаў, не пашкодзіць сустрэчы. Толькі я, ведаючы большае пра Вас, спадзяваўся на добры зыход справы, у чым і не памыліўся. Дык дзякуй Вам, браце, ад шчырага сэрца за Вашыя словы, што сказаны сэрцам!

Я веру Вам!

Душой і сэрцам адданы Вам

Мікола Пашкевіч.

Да спатканьня на зямлі Сваткаўскай!

27.10.70 г.

P.S. Ці будзе і дзе, у якім часопісе, калі будзе надрукаваная аповесць “Сотнікаў” на матчынай мове?(...)

Даражэнькі Васіль Уладзіміравіч!

Ня так даўно я быў у сталіцы, дзе адна мне знаёмая кнігарка ў ларочку выканала радасна мой заказ – 50 кніг ББП (Бібліятэкі беларускай прозы. – В.Ж.). Яшчэ рукі смяляць ад вяровачак, сем кіламетраў ад ст. Княгініна тарабаніў іх дадому, яшчэ мускулы не расслабілі ад іх вагі – пішу Вам гэтыя радкі. Мяне вось што засмучае. Больш сотні кніг Вашых на руках у вучняў. Гэтыя ж томікі (50 шт.) пааддаваў ім напавяр з такім разлікам, што калі прыедзе іх аўтар, тады яны і разьлічацца. Дык мне хочацца як найхутчэй бачыць Вас па многіх прычынах у нас у гасьцях. Проста такое доўгае чаканьне размагнічвае чалавека. Хоць калі дык я востра дакараю сябе за такую неадчэпную назойлівасьць, нібы ад Вашага прыезду сапраўды залежыць мой лёс, маё пахіснуўшае аспірантураю здароўе, з-за чаго я і зноўку аказаўся ў школе пасля здачы кандыдацкага мінімуму. Нібы ўсё гэта залежыць ад Вашага прыезду. Але нутро маё такое: упрогся ў гуж – не кажы, што ня дуж. Што граха таіць, штурхае на такую сьляпую адвагу і малюсечкае банкруцтва, калі можна так сказаць. А прызнацца шчыра – Ваш талент, хочацца пачуць граматыную думку, разумнае слова, што адаб’ецца на прышчэпах любові вучням да роднага слова, да матчынай мовы, што мяне заўсёды хвалюе, турбуе, кідае ў хваробу. Гэта не прыгожыя славечкі, зразумейце мяне правільна.

Я быў душою рад, калі пабачыў у 11 нумары “Полымя” Вашую аповесць “Сотнікаў”. Сорамна нам, беларусам, плесьціся ў хвасьце рускай сьмеласьці і выданьняў. Мы, нізы, зварочваем усю ўвагу на вас, вярхоў, а вы – на нас. Часта з Я. Семязонам мы шчыра і сьмела гаворым на розныя тэмы. Ды гэтую задушыну адчуваюць усе шчырыя хлопцы зямлі роднай. Пакуль што трэба мірыцца. Ай, хопіць наступаць на мазоль.

Васіль Уладзіміравіч, даражэнькі, да хуткай сустрэчы! Адчуйце Вы маю практычную любоў і каханьне.

З павагай Мікола.

28.11.1970 г.

Дарагі Васіль Уладзіміравіч!

Добры дзень.

Я ўсё да Вас з адным пытаньнем, як кажуць, са сваёй адной малітвай: браток, ну ці сора, калі што будзе? Гэтая справа настолькі ўзаемапранікла адно ў другое, а іменна неабходнасьць Вашага прыезду – з маральнага боку разуменьня, – і адступленьне назад у гэтай задуме, так яно трымае адно другое, што гэты вузел склаўшыхся абставінаў можна разьвязаць толькі сустрэчай Вашай. Мне падчас хочацца

сказаць Вам, што давайце, мусіць, Васіль Уладзіміравіч, апусьцім канцы нашых сувязяў у Лету, каб я не турбаваў Вас і Вы не прымушалі хвалявацца нас.(...).

7.02. 71 г.

P.S. Калі ж атрымаецца ў Вас вольная хвіліна падарыць нам радасьць спатканьня, то настойліва прашу паведаміць мне хоць за тыдзень (не пазней!) да прыезду – мне гэта надзвычай важна, абавязкова мне трэба ведаць. Зразумейце, Васіль Уладзіміравіч, што абавязкова трэба мне ведаць. Можа нават з кім будзеце ехаць (думаю і спадзяюся, што І. Мележ не адмовіцца, я з ім крыху знаёмы), тут браток, не прашу, а патрабую даць мне знаць, калі будзеце ехаць, чым і дзе Вас сустракаць. А калі ж смутны адказ дасьце на мой ліст, таксама і такога чакаю адказу ў двайным яго разуменьні. Ці так, ці сяк, а чакаю пісьма.

З пажаданьнем здароўя

Ваш Мікола.

Тэлеграма Васілю Быкаву, прымеркаваная к 23 лютага: “Віншую урачыстасьцю выправаўваю болям сэрца уласнай кроўю сваім здароўем перамножанае ўсё сыноўняй любоўю Радзімы Жывіце Сотнікавы

З любоўю Мікола

22.02. 1971 г.

Даражэнькі Васіль Уладзіміравіч!

Як ніколі я сягоньня ўскалыхнуў патаемныя струны сваёй душы. Кажуць: сем бед у адзін абед, але бываюць і ўдачы роўна рояцца каля чалавека, для чалавека, чалавеку. Сёньня я па-сапраўднаму шчаслівы, вясёлы, паэтычны. Радасьць Вашага пісьма дапоўніў Васіль Сакоўскі з Беласточчыны – даслаў мне зборнік Вашых рэчаў (“Альпійская балада”, “Пастка” і “Праклятая вышыня” пад агульнай назвай на польскай мове Wasyl Wykow “Ballada alpejska”). Цудоўнае выданьне. Тыражом 1000 экз. + 290. На супервокладцы велізарныя вочы – сімвал погляду В.Быкава на мір, я так расшыфроўваю, а бровы падобны на калючы дрот, у адным воку (на профільным боку супервокладкі) памечана мішэнь ... ай, ды ня ў гэтым сутнасьць і вартасьць, галоўнае – я маю Ваш зборнік на польскай мове! Гучыць? І як яшчэ! На выстаўцы ў школе ў сувязі з Вашым прыездам яна зойме пачэснае месца!!! Пра Вас у Польшчы вось што думаюць... дасылаю ліст Вам Васіля Сакоўскага з адной толькі ўмовай, Васіль Уладзіміравіч, вярнуць мне гэты ліст, я іх, пісьмы ад такіх сяброў, берагу, захоўваю і ахоўваю. Толькі, браток, прышліце мне ліст Васі Сакоўскага. Дамовіліся?!

Я аднаму не магу здзівіцца, як там дазволілі ўключыць у школьную праграму “Мёртвым не баліць” – адзінай рэчы, якой я ня маю, якой я не чытаў да майго сораму. А можа ў Вас зьбярогся лішні экзэмпляр? Заадно, Васіль Уладзіміравіч, можа б даслалі мне як-небудзь непатрэбны чарнавік свайго твору, хоць ня ўвесь, хоць некалькі лістоў. Зрэшты, гэта асноўная пачочнасьць. Галоўнае – Вы будзеце ў Сватках.

Як Вы і калі Вы будзеце ў нас, мы можам дамовіцца на зьездзе пісьменьнікаў. Я пастараюся быць там хоць першы дзень, хоць на дакладзе. Хлопцы прышлюць запрашалны білет і практычна спадзяюся прысутнічаць на зьездзе, дзе мы і гутарнем на гэтую тэму. Калі ж па сур’ёзных прычынах (хвароба, калецтва, сьмерць ці што іншае ў гэтым родзе) мне ня выпадзе быць на зьездзе, то план мой такі: Вы даедзеце на электрыцы да Маладзечна, адкуль на калгаснай машыне дабудзем прама ў Сваткі. Я планую для сябе зьберагчы Ваш голас пры адказе-выступленьні на тэма – помніце? – пытанні, затым сфатаграфавацца са школьнікамі, ну і яшчэ, можа, што такое. Як Вы на гэта глядзіце? Добра было б Вам быць у школе недзе хаця гадзіны ў 2-3 дня, бо пакуль тое ды сёе, каб не ацямнець для фатаграфіі. Удакладнім потым гэтыя падрабязнасьці.

Здымак на памяць: Васіль Быкаў з вучнямі Сваткаўскай школы. 1971 г.

Цяпер толькі хочацца раздзяліць радасьць, падзяліцца паэзіяй душы за канкрэтныя і ясныя словы дамоўленасці-абяцання.

Усяго Вам найлепшага ў здароўі, каб толькі гэтая радасьць душы не азмрочылася непрадбачаным, бо жыццё – штука цёмная, можа падстроіць невясёлюю непрадбачанасць. Толькі хочацца спадзявацца на ажыццёўленасць Задумы.

З павагай і любоўю

Мікола.

2.04.71 г.

З дзёньніка М.Паікевіча:

“29 красавіка 1971 г. у чацьвер наведару нашу Сваткаўскую школу В. Быкаў.”

Васіль Уладзіміравіч,
родны, блізкі, дарагі!

Мне вельмі хочацца ведаць, як Вы даехалі дадому, як Ваша здароўе, ну і, вядома, – якога Вы ўражання ад сустрэчы. Ці спадабалася Вам у нас, як выступленьні вучняў, як ацэнка Вашых твораў, як вітаньне піянераў, як убраньне клуба, дзе маёцца на ўвазе выстаўка Вашых твораў, і лозунгі, і ўбраньне вакон – гэта ж знаходка саміх вучаніц. Мне вельмі прыемна чытаць Вашы лісты маім дарагім і любімым вучням, для каго і дзеля каго я живу! Я абавязкова, Васіль Уладзіміравіч, некалі завітаю да Вас, можа, дзе і ў Мінску сустрэнемся, але гутарнём наконт нашай сустрэчы ў Сватках. Вы ведаеце, цікавая рэч, гэтая сустрэча, яна праяўляе, паказвае, агаляе чалавека ў поўнай яго агіднасці або ў поўным яго багацьці духоўнай прыгажосці. Але гэта тэма асобнай гаворкі.

Уражаньне пра Вас як пра чалавека наогул і як пра эрудыта, пра талент у нашага насельніцтва самае найлепшае. Нават людзі, якім далёка літаратура, калі можна так сказаць, Вас так упадалі і палюбілі, што абяцалі прачытаць усе Вашыя творы занава і ўжо з поглядам, ведаючы Вас і любячы Вас.

Маё найвялікшае шчасьце ў тым і заключаецца, каб прышчапіць Людзям, Чалавеку, Вучню любоў да роднага слова, любоў да сапраўднага мастацкага палатна, любоў да сваёй любові. Усе страшэнна запалонены творамі І. Шамякіна, думаю, што хутка думка ў многіх-многіх зьменіцца, і з кнігарні будуць несцьці кнігі В. Быкава. Калі Вы заўважлі, Васіль Уладзіміравіч, што на нашай сустрэчы я Вас не абагатаваў, знарок у выступленьнях вучняў і сваім не рабіў Вас богам, культам. Тут быў свой сэнс. У пісьме я крыху расшыраю рамкі вольнасьці, думаю, што не перайду граніцы, калі скажу: Вы – мой КУМІР!!! Як хочаце, так і думайце пра гэта. З-за Вас і дзеля Вас я гатоў на грамадзянскае пакараньне. Пішу, памятаючы Вашу рэмарку наконт нашай перапіскі. Ну і няхай!!! Калі Вы заўважлі, колькі ў калгаснай зале было вяскоўцаў, дык усе пры сустрэчы са мною дзякуюць мне за праведзеную работу. Пішу Вам ліст можа крыху і сімвалічным колерам чарніла (чырвоным. – В.Ж.). Прашу Вас, Васіль Уладзіміравіч, напісаць некалькі словаў у адрас вучняў. (...)

Мікола Пашкевіч.

10.05. 1971 г. в.Гарадзішча.

Васіль Уладзіміравіч, дарагі!

Як я пажартаваў, атрымаўшы ад Вас водгук, што ўжо можна і паміраць бяз смутку. У гэтым жарце – споведзь душы. Такой ацэнкі свайго жыцця я не спадзяваўся пачуць. Таму ў сваіх пачуццях і справах дазвольце быць мне сынам у адносінах да Вас-бацькі! Уражлівае Дзякуй за характарыстыку маёй любові ў душэўным і нацыянальным вызначэньні сэнсу гэтага слова! Шчыры дзякуй дасылаюць і многія нашы настаўнікі, яны Вас палюбілі цалкам – і без ваганьняў! (...)

У гэтую чырвоную ўрачыстасьць хочацца пажадаць усяго добрага, што можа ў помыслах мець улюбёны сын свайму бацьку-сябру! Бацькам быць для сына – не складана, найскладаней для бацькі – быць сыну сябрам, наогул свайму дзіцяці быць бацькам-сябрам – мудрая алгебра духоўнага і ўсебаковага сямейнага жыцця. (...) Бывайце здаровы!

Прывітаньне ад усіх ведаючых Вас – жонкі, бацькоў, настаўнікаў і вучняў!

Ваш Мікола.

5.11. 1971 г.

Васіль Быкаў. Ліст да вучняў Сваткаўскай школы:

З вялікім задавальненьнем пішу гэты водгук аб наведваньні цудоўнай школы ў Сватках, якая, на маю думку, зьяўляецца красамоўным прыкладам для многіх школ Беларусі ў справе выхаваньня моладзі ў духу пашаны і любові да роднай культуры, літаратуры і мастацтва. Як нідзе ў іншай школе, у Сватках любяць і ведаюць сучасную беларускую літаратуру, нікуды ў іншае месца ня езьдзяць з такой ахвотай беларускія пісьменьнікі. Тут мы знаходзім надзвычай удзячных і дужа цікаўных нашых чытачоў, ведаем, што ў Сватках усё напісанае намі трапіць па адрасу, вучні тут растуць дапытлівыя і цікаўныя да ведаў і найперш да ўсяго, што адносіцца да роднай беларускай культуры. Дзякуй за гэта выкладчыкам Сваткаўскай СШ, яе дырэктару, завучу і найперш вялікаму энтузіясту беларускай культуры Міколу Пашкевічу.

Вялікіх Вам посьпехаў і добрага здароўя
жадае

Ваш

Васіль Быкаў.

29 красавіка 1971 г.

